

Úvod

Pod formou štátu rozumieme **spôsob** usporiadania štátnej moci a spôsob jej skutočného uplatňovania. Otázky pýtajúce sa na formu štátu spravidla začínajú opytovacím zámenom **Ako?** Ako je štátna moc rozdelená? Aká je väzba štátnej moci na obyvateľstvo? Aké je územno-organizačné členenie moci? Ako sa štátna moc vykonáva v každodennej praxi?

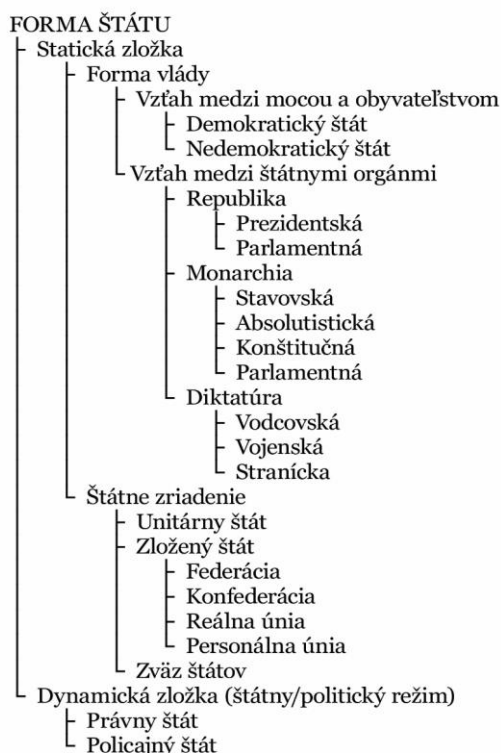
V **preskriptívnej** rovine sa otázka formy štátu chápe ako hľadanie optimálneho modelu štátneho usporiadania. Takéto hľadanie môže mať podobu utopického projektu (Platón), avšak môže ísť aj o koncipovanie ústavy s dôrazom na limitáciu štátnej moci (Popper).

V **deskriptívnej** rovine sa otázka formy štátu chápe ako popis a triedenie už existujúcich štátov. Postupujeme induktívne: všímame si rozmanitosť štátnych foriem – či už súčasných alebo historických – a následne tieto formy zatriedujeme do určitej všeobecnej typológie s cieľom vniesť do neprehľadnej zmesi faktov poriadok.

Prvú deskriptívnu typológiu formy štátu navrhol Aristoteles:

Počet vládnucich	Záujem vládnucich	
	Verejný	Súkromný
Jeden	Monarchia	Tyrania
Niektorí	Aristokracia	Oligarchia
Mnohí	Politeia	Demokracia

Dnes vyzerá deskriptívna typológia formy štátu takto:

Forma vlády a štátne zriadenie je súčasťou **statickej zložky** formy štátu z dôvodu, že označujú existujúcu inštitucionálnu architektúru štátu, ktorú je možné z veľkej časti vyčítať z ústavy. Politický režim tvorí **dynamickú zložku**, pretože na to, aby sme zistili, aký režim panuje v určitom štáte, potrebujeme poznať aj reálnu mocenskú prax jeho orgánov.

1. Forma vlády

Forma vlády závisí od dvoch vzťahov. Jedným je **vzťah medzi zdrojom moci a jej držiteľmi**, druhým **vzťah medzi štátnymi orgánmi navzájom**.

Podľa obsahu prvého vzťahu rozlišujeme formu vlády **demokratickú** a **nedemokratickú**. Moc demokratického štátu pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú buď sami alebo pomocou svojich zástupcov. Nedemokratickú formu vlády majú všetky ostatné štáty. Demokracia bude predmetom osobitnej prednášky.

Podľa obsahu druhého vzťahu, čiže podľa štruktúry vzájomných väzieb medzi osobami, vykonávajúcimi štátnu moc, rozlišujeme **republiky**, **monarchie** a **diktatúry**, resp. totalitné formy vlády.

Republika je historickým protipólom monarchie. Ide o modernú formu vlády, v ktorej nemajú vládnuť konkrétni ľudia, ale abstraktné orgány. V republikách sa vzťah medzi monarchom a poddanými nahrádza vzťahom medzi štátom a občanmi. Je v nich úplne potlačený rodový princíp v prospech princípu rovnosti. Teda zatiaľ čo v monarchiách je funkcia hlavy štátu (kráľ) dedičná, v republikách sa funkcia hlavy štátu (prezident) odvodzuje priamo či nepriamo od ľudu. Podľa mocenského postavenia prezidenta sa republiky delia na **parlamentné** a **prezidentské**. Rozdiel medzi parlamentarizmom a prezidentským systémom bude predmetom osobitnej prednášky.

Monarchia – funkcia hlavy štátu je dedičná. Dedenie trónu je znakom a garanciou politickej neutrality, kráľ stojí nad stranami, o svoju moc nemusí bojovať, a preto v čase politických kríz alebo pri obvyklom striedaní vlád dokáže reprezentovať jednotu národa. V súčasnom západnom svete sa moc monarchu obmedzuje väčšinou na plnenie ceremoniálnych funkcií, jeho vplyv na formovanie politiky je len minimálny. Táto forma vlády má rôzne historické varianty: **stavovská**, **absolutistická**, **konštitučná** a **parlamentná** monarchia.

Diktatúra – typická je silná koncentrácia moci v jednom mocenskom centre, ktorým môže byť jednotlivец, politická strana alebo armádne velenie. Ďalším neprehliadnuteľným znakom je potláčanie práv a slobôd, obzvlášť politických práv ako je sloboda slova či právo účasti na správe verejných vecí.

2. Štátne zriadenie

Ide o územno-organizačné členenie štátu. Tento prvok formy štátu definuje vzťah medzi ústrednou štátnou mocou na jednej strane a povahou moci, ktorou disponujú jednotlivé územnosprávne jednotky štátu. V zásade platí, že čím väčšie je územie, tým väčšia je potreba decentralizácie moci. V základnom členení rozlišujeme medzi **jednotnými** (unitárnymi) a zloženými štátmi, ktorých typickým reprezentantom sú **federácie**.

Znaky unitárneho štátu

- neexistencia zvrchovaných územnosprávnych jednotiek
- jedna ústava a jednotný právny poriadok
- jednotná sústava štátnych orgánov
- jednotná sústava štátnych symbolov

Znaky zloženého štátu

- existencia zvrchovaných územnosprávnych jednotiek
- viacero ústav a viacero právnych poriadkov
- viacnásobná sústava štátnych orgánov
- viacnásobná sústava štátnych symbolov
- spoločný ústavný dokument zakotvujúci vertikálnu deľbu moci
- dvojkomorový parlament

Voľnejším typom zloženého štátu je **konfederácia**, v ktorej platia spoločné rozhodnutia, ak sú schválené členskými štátmi. Ďalším typom zloženého štátu sú únie, v ktorej majú členské štáty spoločnú buď len hlavu štátu (**personálne únie**), alebo aj kompetencie v oblasti financií, obrany a zahraničných vecí (**reálne únie**).

Okrem zložených štátov štátoveda rozlišuje aj tzv. **zväzy štátov**, čo je voľné zoskupenie štátov spojených skôr len symbolicky (britský *Commonwealth*).

3. Štátny/politický režim

Politický režim definujú **spôsoby výkonu verejnej moci**. Hlavným predmetom skúmania pri posudzovaní režimu sú (i) úroveň ochrany základných práv a slobôd, (ii) úroveň ochrany a rozvoja občianskej spoločnosti, a (iii) metódy výkonu moci najmä, ale nielen, v procese aplikácie práva. Podľa týchto kritérií rozlišujeme medzi **právnym štátom** a **policajným štátom**. Právny štát bude predmetom osobitnej prednášky.

4. Funkcie štátu

Vymedzujú ciele činnosti štátnej moci, resp. účely vládnutia. Z *právneho* hľadiska delíme funkcie štátu na **tvorbu práva** a **aplikáciu práva**. Z *politického* hľadiska plní štát **vnútorné funkcie** a **vonkajšie funkcie**.

Vnútorné funkcie nazývame aj vnútornou politikou štátu a patrí sem:

- ochrana základných práv a slobôd
- ochrana verejného poriadku
- tvorba a zabezpečovanie pravidiel ekonomického života a hospodárskej súťaže
- ochrana životného prostredia
- ochrana kultúrneho dedičstva
- zabezpečenie a podpora rozvoja školstva, vedy a kultúry.

V závislosti od rozsahu a intenzity nasadenia štátu pri plnení týchto funkcií možno ďalej rozlišovať medzi **minimálnym štátom** a **štátom blahobytu** (*welfare state*). Rozdiel medzi týmito typmi je kontinuálny, pričom postavenie konkrétneho štátu na tomto kontinuu je dané nielen jeho ústavou (garancia negatívnych a pozitívnych ľudských práv) ale aj výsledkom politickej dohody.

Vonkajšie funkcie tvoria zahraničnú politiku štátu a patrí sem:

- pestovanie spolupráce s inými štátmi a ďalšími subjektmi medzinárodného práva verejného
- ochrana pred agresiou a zabezpečovanie územnej celistvosti štátu
- vytváranie priaznivej predstavy o štáte v zahraničí